

ԻՆՅԱՍՏԱՆ

Լ Ր Ա Գ Ի Բ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԵՐԳԵՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ Ղու.ու.ճ 100: Վեցամսեայ գին Ղու.ու.ճ 52 1/2: Եռամսեայ գին 26 3/4:
Հինգ տարաբարուց գտնուցին մեկ օրինակ իրեն ձրի դիտի տրուելի:
Այս Լրագիրը ամեն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի:

Պօղոսին դուրս գացած Լրագիրուան փոխարին ծախքը առնուցին ջրայ է:
Իր շահին համար շուր մը հրատարակել ուղղը դիտի ջճարէ տղին 40 փարսյ:
Երաւայի գրքը ծանուցու մը ձրի է: Դուրսէն եկած նամակն բուն փոխարին ծախքը իրկողը դիտի ջճարէ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ն Ե Ր Բ Ի Ն Լ Ո Ւ Բ Ե Բ

ՊՕԼԻՍ 30 ԱՊՐԻԼ

Եւրոպայի օրագիրներուն մէջ գտնուած յատուկ Տաճկաստանի վերաբերեալ օգտուար յօդուածները խոստովանող քաղաքներէն օրագիրը միշտ կը քաղէ ու կը հրատարակէ. այս անգամ ալ քէյի անուն նոր հաստատ օրագիրէն քանի մը կտոր բան քաղելով ասանկ կը գրէ:

«Փարսիի և Իրազմի մէջ ուրիշ տեղուանք հրատարակուած քաղաքական գլխաւոր օրագիրներուն Տաճկաստանի գործերուն վրայ օր ունեցած ծուռ կարծիքներին շտկելին, և այս մասին մեր ալ անոնց հետ խնդակից ըլլալին արդէն քանի մը անգամ յիշեցինք: Արդարեւ այս փոփոխութիւնը այն օրագիրներուն մեծ պատիւ մըն է, վասն զի բանը առաւել ուշագրութեամբ և արդարութեամբ քննելուն մէկ սպասցայն է: Յիշեալ օրագիրները առջի անիբաւ կարծիքները, ծաղրով և ատելի նախադասութիւնները հիմակ մեկի դէմ քաղաքական և իրենց անաչափ գրութեամբ (Օսմանեան տէրութեան դէմ եղած զրպարտութիւնները և գործուած դարանները կը ջնջեն:

«Փարսիի մէջ քանի մը երեւելի հեղինակներ խորհրդարանի անդամներ, ատենակալներ և այլն քէյի անուամբ նոր լրագիր մը կը հրատարակեն, որ գլխաւոր օրագիրներուն կարգը անցեր է, և մանաւանդ իւր չափաւոր և ճշմարիտ գրութեան համար շատ գովութեան արժանի է: Աստի այս անգամ հրատարակած ծանօթութիւններուն նման որքան ծանօթութիւններ հրատարակելու ըլլայ նէ մերք ալ պիտի քաղենք, մանաւանդ որ մերք մեր եղբայրակիցները գովելու առաւել յարմարութիւն ունինք քան թէ անոնց դէմ հակաձայնելու:

«Ինչի լրագիրը իւր վերջին թիւերուն մէկ քանի ին մէջ զիջակ խորագիրով խիստ կարեւոր և շտապ յօդուածներ կը հրատարակէ և անոնց մէջ (Օսմանեան տէրութեան և ապագային բոլոր սկզբունքները լաւ մը կը նկարագրէ, տէրութեան երեւելի անձանց արժան եղած մեծարանքը կը ջնջէ և մանաւանդ բարեխնամ արքային կը գովէ որ անոնց արժէքը, իւր անձին վրայ ունեցած սերերնին և տէրութեան օգտին համար ըրած ջանքերնին կը ծանշայ:

«Ոմանք կը կարծեն որ Տաճկաստանի գործերը իրենց ուղղած արագութեամբ չափ յառաջ չեն եր-

թար. անանկներուն քէյի լրագիրը այսպէս կը պատահանէ.

«Ոմանք անհամբեր կը կարծեն որ Տաճկաստանը նոր կարգադրութեան ձեռք գործած օրէն ի վեր ասանկ սկզբունքներով քիչ յառաջագիւցցայ: Իայց խեղճի մարդիկ այսպէս չեն կարծեր, տէրութեան բանած գործոյն դժուարութիւնը կը ծանշան, ժողովրդոց մտքին և բարբերուն դէմ այս կերպ նոր բաներուն հղոր և անխիւ արգելքներ ըլլալը գիտեն:

«Այս գործին ձեռք զարնուած օրէն ի վեր տէրութեան պաշտօնատարները ոչ միայն ամէն կերպ զիջանքները հարստահարութիւնները և յաւիտականութիւնները վերջունելու նայեցան, այլև այս գէշութիւններուն կռնակ կեցող կառավարութեանը պէտք եղած ձեռքան դնելու ջանային: Այս և առաջ ցամաքային և ծովային զորքերը ուսումը, դրամները կարգի դրին, յետոյ երկրագործութիւնը և առեւտուրը:

«Յերաւի յառաջագիւցցութիւնը ծանր կ'ըլլայ, բայց ամէն բանը մէկ անգ ինչպէս կը կատարուի: Տաճկաստանը եւրոպական քաղաքականութեան մօտեցաւ: Արդարեւ իրեն թելագրութեամբ կատարելութեան, ամէնը անմիջապէս ջնջուներ, բայց ասոր պատճառը սա է որ ամէն օր ներքինիները գլխին անպակաս ջրալէն ի դատ օսմանցիները բընութիւն մը ունին որ մէկ բանը կ'երկրեցունեն, միաբերնին ինչպէս բանը գործի գնելէն առաջ անոր կարեւորութիւնը կը քննեն, ինչպէս պիտի յաջողի, անոր արժէքը ինչ է, հասարակութիւնը զանի ինչ պէս պիտի բռնէ, ասոնք կը մտմտան:

«Այսինքն մէկ բանը գործածութեան սկսուած ժամանակը ամէն մարդ զանի սպասած կ'ըլլայ, և ամէն դժուարութիւնը յաղթուած կ'ըլլան: Այսինքն թէ մեր երկիրն ալ այսպէս ըլլար: Շատ անգամ ինքզինքնին յառաջագիւցցութեան բարեկամ սեպուղները էն յանդուգն խորհուրդները առանց քննութեան կ'ընդունին: Ալ կը հաւատայ որ մերք Տաճկաստանէն նախանձելու բան մը ունինք:

«Մինչեւ 1848 ին Տաճկաստանի նոր կարգադրութեան գովութիւնները միայն իր մէջէն էր: Արդար գրեթէ առ հասարակ խաղաղ ըլլալուն իւր գաղափարները կը կատարէր մեծ տէրութեանց ազդեցութեամբ որոնցմէ գլխաւոր երկուքը, այսինքն Գաղղան և Վնգիան անոր ջանքը կը հաւնէին: Տարիէ մը ի վեր արեւմտեան Եւրոպայի կողմը պատահած դիտուածները իւր յառաջագիւցցութեան քայլը չի կայնեցուցին ալ նէ նեղեցին: Այս բանը ևս քէյի լրագիրը խօսքը Գաղղանի

գործին վրայ բերելով անոր հաշտութեամբ լրմըն նախը կը նախագուշակէ: Տաճկաստանի զինուորական պատրաստութեանց լուրերուն այսպէս կը պատասխանէ: «Սեղի մնայ նէ մերք ամենեւին այս բանին չենք հաւատար, հաւատարի եմք որ երկու տէրութիւնն ալ իրենց բարեկամ տէրութիւններուն օժանդակութեամբ հաշտութիւնը կը պահեն Եւրոպայի այն կողմը որ ուրիշ տեղուանք ուրիշ շատ գործեր ունի նայելու, մամուտալու և կատարելու:»

«Յետոյ քէյի լրագիրը եւրոպական տեսութեամբ նկատելով իբրևանու գործը կը քննէ: «Այս քըննութիւնը առայժմ մերք չենք կրնար ընել, միայն բարձրագոյն դասն համար սր կրնանք ընել որ այս գործին մէջ շատ ազնուութեամբ շարժեցաւ:» և ասկէ ի դատ կ'ըսէ նոյն լրագիրը «Թէ իբրև նախնութեամբ Ասորեստանի ուրիշ ամէն կողմերը մեծ խաղաղութիւն կայ:»

«Գանք Երբիպոսին» կ'ըսէ Փարսիի օրագիրը: «Իպրահիմ փաշային մահուամբ և Ալլապա փաշային անոր տեղը անցնելով Երբիպոս ալ նոր երեւելի մը կրնար դառնար: Սուլթանը և Ալլապա փաշան իրարու հետ մեծ բարեկամ եղան և ցանկալի է որ այսուհետեւ բարեկամութիւննին ալ աւելի հաստատի:»

«Ասանկ խօսքին ամէն մարդ կը հաւանի: Ինչի լրագիրը սա ծանօթութիւններով խօսքը կը վերջացունէ, որոնց ստուգութեանը մարդ դէմ չի կրնար խօսիլ:

«Աստի Տաճկաստանը իւր ներքին կարգադրութեամբ կատարեալ ապահովութեան մէջ է: Թէ քաղաքներուն և թէ գիւղերուն ժողովուրդները բարեխնամ արքային շնորհակալ են որ անօրէն նուրբ քաղաքութեամբ վերջունել տուաւ, բարեկարգութիւնը և արդարութիւնը հաստատեց, կիրքերը դադարեց և ամէնուն ջանքը մէկ բռաւ: Խոռ վարար Բիւրտիստանը և Ալլապիան նոր կարգադրութեանց քիչ մը դէմ կեցան բայց վերջապէս ընդունեցին և շատ չի բէր անոնց բարեխնութեան արժէքը պիտի ծանշան: Այսուամբ բան մըն է որ այս գործը խստութեամբ այս կարգը չի մտաւ այլ միայն հայրական խրատներով:»

Վեհափառ Արքայն երեքշաբթի օրը իսթիֆ շաբեհաւաթ վեհափառ Սուլթան փաշային հետ իւր օգոստափառ մօրը այցելութեան գնաց Երբիպայի բաղնիքները և նոյն գիշերը վերադարձաւ:

— Այցեալ շաբաթ օր վեհափառ Արքայն իր որդւայն Օլիա—Լիտ—Տին էֆենտին թաղման հան

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ

Վ Ր Ա Յ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շարունակութիւն 1:

ՀԱՏՈՒՍԸ ԺԲ.

Սեբեւայի վրայ:

Ասկէ առջի հատուածին մէջ տեսնանք, որ արհեստաւորներուն գործիքներն ալ իրենց ընչոքը մէկ մասն են. մանաւանդ խիստ կարեւոր մէկ մասը: Աստի ընչոքը շատութիւնը որ չափ փափաքելի բան է նէ գործիքներուն (արկաթ) ու մեքենաներուն (չարխ) շատութիւնն ալ հասարակութեան նոյնչափ փափաքելի եղած պիտի ըլլար, բայց իրք եղածը ասանկ չէ: Հասարակութեան աչքին առջին մեքենաները վնասակար հնարքներ են.

և քանի որ մեքենայ մը աւելի կատարելալ ըլլայ, այնքան ալ աւելի ասելի կ'ըլլայ կըր մանաւանդ աղքատին աչքին:

Այս անիբաւ ատելութեան պատճառը սա է որ, օրէ օր հնարուած մեքենաները անանկ կը կատարելագործին կըր, որ մէկ քանի մարդով ու շատ ատեն մէկ երկու մանր տղաքներով շատուր մարդոց գործ կը տեսնեն կըր. ասանկով նոր գործածուիլ սկըսած ժամանակնին ի հարկէ խել մը մարդուն անգործ մնալուն պատճառ կ'ըլլան կըր: Թէպէտ մեքենայից այս գէշութիւնը չենք կրնար ստել, բայց այս գէշութիւնը երկար չի բէր. շատ ջանցիր, առջինէն շատ աւելի մարդոց գործ կը բանան, որով մեքենաները առ հասարակ գործաւորներուն վնաս մը չի տալէն ի դատ, ամէն կարգ մարդոց ալ օգուտ կ'ընեն: Տեսնենք ինչպէս:

Այս և առաջ կարծեմ անտեղի չէ նշանակելը որ մեքենաները իրենք ի

րենց ատելի բաներ չեն: Սարգ չիկայ, որ քիչ մը խորհելով գործիքներուն պիտանութիւնը ու մանաւանդ հարկաւորութիւնը չի ծանշայ ու անոնց շատ նալը չուղէ. արգ «Մեքենաներն ալ ասելի են մանաւանդ կամ հարաբար գործիքներն են:»

Իրաւ է, մեքենաները տարբ. քան մարդուն գործը մէկ մարդու շինել կուտան, շինած գործքերնին ալ բաղդատաբար նայելով շատ կ'ըլլայ, ու հետեւաբար ալ շատ գործաւոր առանց գործի կը մնան, բայց այս չաբիքը ինչպէս որ ըսի անցաւ է. վասն զի փորձով տեսնուած է, որ հաստ ու անները որչափ շատ ըլլան, այնչափ ալ աժան կ'ըլլան, որչափ աժան ըլլան գործածողներն ալ այնքան շատ կ'ըլլան: Աստի մեքենաները գործածողները կը պարտաւորին, որ մեքենաներնին շատցնեն, ու հետեւաբար ալ ձեռք բաժ գործաւորներնին նորէն կը կանչեն կամ անոնց ուրիշ գործ մը կը գտնեն. վասն զի շատ ատեն, նոր մեքենայ մը հնարուելով հետն ալ տեսակ

տեսակ նոր գործքեր կը բացուին:

«Մամուլներուն (տպագործի շարխ) միջոցով գիրք կոխով սկսածին պէս, որ գիրք օրինակողներուն շատը անգործ մնացին, վասն զի տպագրիչ գործածուր մը երկու հարիւր օրինակողները կրնայ տեսնել միւսակ: Աստի ի հարկէ կը կարծենք որ 200 գործաւորէն 199 հոգին անգործ մնացին: Իայց մեկալ կողմէն ալ տպեալ գիրքներուն (որ ձեռագիր գիրքերն են խիստ շատ եղան) կարողալու գիւրութիւնը գիւրերուն աժանալը ու տպագրութեան հնարուելէն թէ ուսման և թէ զգոսանաց վրայ աւելի շատ գիրք գրելու հեղինակներուն եղած խրատիցը պատճառ եղաւ որ քիչ ասանկին մէջ առջի նախկողներէն ատելի տպագրիչ գործաւորները պէտք ըլլալ սկսաւ: Այս թէ որ հիմոյ հնար ըլլայ, տպագրիչ գործաւորներուն ու տպագրութեան վերաբերեալ ուրիշ արհեստներուն երեսէն ապրող մարդոց (ինչպէս են,

1 Տե՛ս թիւ 141-142-143-145-146-147.

դէտէն ետեւ Այս Սօցիալի փառաւոր մզկիթին այցելութեան գնաց . անկէ ալ Օսմանեան համալսարանի շէնքը տեսնելու գնաց և հրաման բռնա որ այս ամենակարեւոր համալսարանը որչափ որ հնար է նէ որ առաջ լըմննայ :

— Սեր յարգի թղթակիցը Իգնիմիտէն հետեւեալ լուրը կուտայ :

Անցեալ շաբաթ օր սարիւր 16 ին ցերեկուան ժամը 9 ին ջուրերը Կեսարիայի փօլիան թարախը մօտ կը դարսուի : Փօլիայի պահապան զօրքերէն մէկ քանին կը վերաւորի և մէկն ալ կ'ըստանանուի : Աւազակները ինչ որ կը գտնան փօլիային հետ ամենը կ'առնեն , բայց խել մը խալիթի թուղթեր ալ կայ եղեր , այնքը նամակ կարծելով թողուցեր են : Երբ բոլոր այս լուրը Իգնիմիտի Օսման փաշան կ'առնէ , խալիթ ինքը անձամբ մեծ պատրաստութեամբ այն աւազակները բնարուելու կ'ելլայ , բայց տակաւին հետքերէն անգամ չէ գտնուած :

Երբ սարիւր 16 ին ցերեկուան ժամը 9 ին ջուրերը Կեսարիայի փօլիան թարախը մօտ կը դարսուի :

— Սեր 7 երորդ թուոյն մէջ ծանուցինք որ Վրբունիկլանիայի փախստականներուն օգնութեամբ համար Ռուսի բանակի զօրապետներուն և սարսներուն սուրբերէն Վիտէրս զօրապետը տեղւոյս Ռուսիայի ընդհանուր հիւպատոսարանին 10 հազար զուռուչ ձգեց : Հիմակ մեր քաղաքի երեւելիները երկու անգամ թատրոնական խաղեր խաղացին և ժողովուած ստակին նոյն քաղաքործուեալնը պարգեւեցին : Այս ստակներուն մէկ մասով Պ. Պատէր տունը 200 աման կերակուրով սեղան մը բռնուեցաւ և հոն այս խեղճերէն 200 հոգի մարտի 16 էն մինչեւ 24 ը առատապէս կերակուրեցան : Այն թուականէն մինչեւ ցայսօր կերակուրի ամաններուն թիւը 250 է ելաւ : Այս ստակներուն մէկ մասով ալ այն խեղճերուն պէտք եղած լաթը առնուեցաւ . 353 շապիք , 116 վարաիք 60 չուխտ գուրպակ 124 կանգուկ կտաւ բաժնուեցաւ , և անոնցմէ 'ի դատ 127 հոգիի ալ կոշիկ տրուեցաւ , 22 հոգիի ստակ տրուեցաւ և փախստականներուն բընակութեանը համար տուն մը բռնուեցաւ :

— Վերջիցեալ ծախքերէն ետքը մնացած ստակով ալ դեռ 15 օր կերակուր պիտի բաժնուի : Կը յուսամք որ բարեւեր անձինք այս բարեգործութեան կատարմանը համար գեռ պէտք եղած քիչ մը օգնութիւններն չեն խնայեր , և այսուհետեւ որքան ծախք ըլլալու ըլլայ նէ Պաքէշի բարերար ժողովուրդին հաշիւը պիտի տրուի :

Աւստրիական բանակէն 10,250 մարդէ 1,850 ձիէ և 36 թնդանօրէ բաղկացեալ այն մէկ խումբ մը զօրքը Վալիանի զօրապետին հրամանատարութեանը ներքեւը պաշար չունենալուն համար Վրոնչաւտէն Վալաքիա քաղաքը էր , քանի մը օրէն 'ի վեր Պանաթի երթալու համար փոքր Վալաքիայի մէջէն անցնելով Օռսովա գոցեր հասեր է : Այս զօրքերը Վանուբի վայէն Օռսովա համող զօրքերուն հետ միաւորելով այս քաղաքէն քիչ մը անդին տեսնուող Հուսարիայի գուռներուն դէմ պիտի կայնին և տարակոյս չունինք որ այս քաղաքը անոնց ձեռքէն իսկոյն պիտի ազատի :

— Բոս լատինացւոց մայիսի 5 ին Օտեսայէն հոս եկած շոգենաւով առնուած յառուկ նամակները կը ծանուցանեն որ հունգարացիք Իէշթ և Պուտե քաղաքները առեր և դէպ 'ի Վիեննա կը քալեն եղեր :

— Այն օրը եկող աւստրիական լայի ընկերու-

թեան Կարայայ անուն շոգենաւով թրիէսթէն աւարիւ 25 էն լուրեր առինք : Հետեւեալ լուրերը թրիէսթի լրագրներէն կը քաղենք :

— Աւստրիա նստող Անգղիայի դեսպան Էրոտ Բոնոսմային իւր տէրութեան հրաւիրուած ըլլալով Վիեննայէն ելաւ դէպ 'ի Օնուա երթալու : Յիշեալ պաշտօնատարին այս ծանապարհորդութիւնը Պոստայի մէջ շատ մեկնութիւններու առիթ եղաւ :

— Աւստրիա սարիւր 11 ին կը գրեն :

— Վիեննայի պաշարումը մեծ փոխով յառաջ կը տանին : Ամէն օր նոր խումբեր կուգան , որոնց մեծ մասը սահմանադրուելու են , և 10 աւուր մէջ 20 հազար հոգի պիտի հաւաքուին : Հայնաւ զօրապետը իւր բանակատեղը հոս բրաւ : Սարեւ ջախտ Ռատեյքին մօտերս պիտի գայ գործերը աչքէ անցունելու համար : Դէպ 'ի 15 ին առաջին զուգահեռական գիծը Վալիերայի դէմ պիտի ելլայ : Այս բերդին պահապան զօրքերը (որոնց մեծ մասը Իօնիայից են) 2-3 հազար հոգի կ'ելլան :

— Կրտսէ զօրապետը որ Ռուսի կառավարութեանը կողմէն յատկապէս մայրաքաղաքս եկաւ բարձրագոյն դասը հետ հարկաւոր խօսելիքներ ունենալով , երեքշաբթի օրը մեկնեցաւ ասիէ դէպ 'ի Օտեսա :

— Սերիսորէ քաղաքը պարիսպէն դուրս նոր կիրակի օրը հիւսիսային սաստիկ քամիով հրդեհ մը պատահեր է և մէկ ժամուան մէջ ծովէն դուրս ալ համբարանոցներուն գրեթէ բոլորն ալ այրեր է , որոնց շատին մէջ ցորեն համբարուած էր :

ԵՐՏՆԵՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՂՂԻԱ : Բոս լատինացւոց սարիւր 16 ին Պ. Օտիլոն Պառօն , նախարարաց խորհրդին նախագահը Իտալիայի ծովեզերեայ քաղաքները խաւրելու համար քանի մը ամիսէ 'ի վեր Սարսիլիա կառավարութեան պահած զօրացը ծախքին համար փոխ առնուելիք 1 միլիոն 200,000 ֆրանք ըստակին ծախուցական գիրը աղբային ժողովին կարգացուելը խնդրող վճիռին միտքը յայտնեց :

Օտիլոն Պառօն կառավարութեան կողմէն կը խնդրէր աղբային ժողովէն որ ժամ մը առաջ այս վճիռին վրայ խորհին : Աղբային ժողովը ընդունեց այս առաջարկութիւնը մեծագոյն մասին հաւանութեամբ , և ամէն մարդ իրեն գրասուներ քաղաքացու և ժամ 11 ին ջուրերը նորէն ժողովուեցան մասնաւոր ատեան մը կաղովէն ետեւ ուրուն անդամներն են Վալիերայի զօրապետը , Սեւա , Տիւֆոն , Սքոլչեա , Բարբալ Տիւբա , Լըլի , Սիւպեովի զօրապետը , Պոտեոն , Եիւլ Պալիք , Պ . տը Լաթիլի , Տիւլիւսիլի տը Հօրան , Կրեյլի , Դիէո և Ն . Սառիլ :

Ժամը 12 ին այս մասնաւոր ատեանը իմաց տրուաւ որ իրեն յանձնուած գործը գրեթէ ամբողջով 3 ին մօտ հաղիւ կրնայ պատրաստ ըլլալ , անոր համար խնդրեց որ գիշերը աղբային ժողովը մարդիկը ժողովին որ վճիռին վրայով խօսուի : Թեպետ հակառակ կողմը շատ աղաղակ վերցուց , բայց աղբային ժողովը առաջարկութիւնը ընդունեց :

Պ. Լամանուէլ Աւալոն վճուոյն դէմ բնաւ չի մտադրելով միայն հասկնալու ուղեց թէ ' ինչու համար այսչափ զօրք Սարսիլիա կեցեր է որ , հիմա ալ Վաղղիա այսչափ պարտքի ներքեւ պիտի մտնայ նորէն , այս զօրքը պահեր է նէ , ասոնք Իտալիա

երթան ինչ պիտի ընեն , աղաւակները զսպէն պիտի և կամ թէ ' անոնց խնդրած աղաւակները պիտի տան և նշմայէնը անկէ դուրս հանեն : Պ. Օտիլոն Պառօն բաւա , այս զօրքը անոր համար Լատալիա պիտի խաւրեմք որ մեր աղբեցութիւնը հոն չի կորսնցունեմք , միշտ մեր յարգը ու աստիճանը ծանցուի հոն :

Օտիլոն Պառօն ետեւ խօսքը երբ որ Պ. Լեւառիւ — Օրէնիին եկաւ նէ , անանկ մէկ ուժգնութեամբ խօսելու սկսեց որ աղաւակներուն տրամադրութեանը աչքը չի տարու ու սկսեցին տրամադրել : Ան ատենը այս փոխ ստակին վրայով կազմուած մասնաւոր ստակներին նախագահը , Պ. Լամա խիէո իւր բնական իմաստութեամբ և յատակ խօսքերով խնդրեց տեսականին միգամած ամպէն հանեց , բայց արեւը և ունեցած իրաւունքները իրօք ցուցուց :

— Աւստրիացւոց թօքաբան մտնալը պարտաւորեց գաղղիայից որ Իտալիայի գործին մէջ մտնան որ մինչեւ հիմա կ'երերային : Օտիլոն Պառօն ըսաւ որ , աւստրիացիք Իտալիայի վրայ բրած յաղթութիւններովին համարձակեցան թօքաբան ալ մտնալ . Հոմայէն առած անգլիկութիւններուս նայելով այն տեղի ժողովուրդն ալ մեծ ներութեան մէջ է եղեր , ուստի չի վայել որ Վաղղիան ալ անաւարէր մնայ :

— Սերիլի 40 դատաւորներէն 39 ը ընտրուեր են և իրենց պաշտօնը ընդուներ են : Այս ընտրութիւնը սարիւր 10 ին սկսեց 17 ին լըմնցեր է : Այս ընտրուողներուն մէջ 14 երեսփոխան , 3 հին նախարար , 13 նախկին դատաւոր կան , մնացեալներն ալ ասոնցմէ վար մարդիկ չեն :

Բաւաստուներոց դատաւորն ալ աղբային ժողովը ընտրեց :

— Արիւր 14 ին դարձաւ Պ. Սառաթ աղբային ժողովին նախագահ ընտրուեցաւ 622 քուէնէն 417 քուէ անոր ելալով :

— Տեղա օրագիրը կը հաստատէ որ Վաղղիան չի կրնար ներել Աւստրիայի որ առանձին Պապին գործին մէջ մտնայ :

— Սիէլ օրագիրը կ'ըսէ որ Վաղղիայի կառավարութիւնը թող չի տար որ աւստրիացիք Հոմայու հասարակութեանը աւերեն , բայց այս ալ կ'ըսէ որ ' ինքնիրեն թօքաբանայի հասարակութեանը պէս պիտի աւերուի :

— Աստիճալ օրագիրը Օտիլոն Պառօնի դէմ շատ խօսքեր կ'ընէ որ Իտալիայի աղաւակները նուաճելու համար վրանին զօրք կը խաւրէ . անկէ կը դառնայ աղբային ժողովին ասանկ ըսելով « Վեալու վարի օրերէն սրչափ հեռու եմք , այն օրերը աշխարհքի աղաւակները կը խոստանայինք : Վաղղիայի քաղաքականութիւնը այս ինչ մեծ քայլ է որ կ'առնէ : Տարի մը առաջ կը խորհէր որ Պ. Սառաթ ձիւնիին օգնութիւն տայ , իսկ այսօր Պապին հոգեւոր ու մարմնաւոր իշխանութեանը օգնութիւն կուտայ , Սեր վերանորոգութեանը ասիէ աւելի ինչ յայտնի նշան . 1848 ի դեսպանական պաշտօնին վրայ ասիէ աւելի աղբու ինչ անարգական ճառ , 1849 ի աղբային ժողովին ընտրութեանը համար

« փորագործները » գիր թափողները » թղթագործները կաղմարարները » քուրալաճառները և այլն) թիւը ճիշտ « մը գտնալ , կարելի է կը գտնանք , որ գիշերը մեքենաներու միջոցով տողուելու սկսելով ձեռքով օրինակուելու սկսած ժամանակէն հաւրիւրապատիկ աւելի մարդ գործ կը գտնայ կըր » :

Թե որ աղէկ մը քննելու ըլլանք , կը գտնենք , որ տպագրութեան մասնաւորներուն պէս ուրիշ ամէն տեսակ մեքենաներն ալ իրենց սեպհական գործոց ու գործաւորաց վրայ նոյն բարի աղբեցութիւնը ունեցեր են :

Մեքենաներուն շատնալը ու կատարելագործելը հասարակութեան ալ շատ օգուտ ունի : Ասիս , հարստութեանց հատուածը գիւրացիներով ու փութացիներով գիւններին կը քիչընեն , որով ամէն կարգ մարդիկ ալ կարող կ'ըլլան գործածելու : Երբ որք , մեքենաներու միջոցով շինուած բաները մարդու ձեռք քիչուածներէն ա-

ւելի կատարեալ կ'ըլլան , որով գործաւորութեան աւելի յարմար կուգան , մասնաւոր անանկ բաներ ալ կան , որ առանց մեքենայի անհնար է մարդկային ուժով շինուելին : Երբ որք , աղբի մը մէջ մեքենայից գործածութիւնը մտածին պէս , հոն . հարկաւ վաճառականութիւնն ալ կը զարգանայ : Վասնզի , հաստատածոց միայն մէկ տեսակին ստանալը ուրիշ շատերուն ըստ պատմանը կամ գործածութեանը պատճառ կ'ըլլայ . որովհետեւ հասարակութիւնը առջի հաստատածին գիւնին իրենայածովը ուրիշ նոր բաներ գնելու կարող կ'ըլլայ :

Մեքենայից մարդկային աղբին հաստատած օգուտները թելուկ իրաւ շատ են , բայց գրութեան սահմանը չի ներքեր որ անոնց ամէնն ալ մէջ բերուի : Սինչեւ հիմա ըսածներուս վրայ մտաբարով ուրիշ շատեր ալ խելքով կրնանք գտնուի : Ինձի կը մնայ հիմա միայն մեքենայից գործածութեանը դէմ եղած մէկ ընդդիմադրութիւնը

հերքելու , որ հետեւեալ հաստատածին մէջ պիտի ընենք :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ծ Ժ Գ .

Մեքենայից դէմ խօսողներուն շօտադրանքութիւնը :

Մեքենայից մարդկային աղբին հաստատած այնքան մեծ մեծ աղէկութիւնները չի ծանշալով ամէն ատեն տեսութեան սկզբանցը տեղեակ չեղող երեւելի գիտուններն անգամ , մեքենայից դէմ խօսեցաւ . բայց երջանկաբար անոնց բոլորք չի բռնըմբշտաւ և ասիէ ասանկ բռնըմբշտալ ալ չունի :

Թեպետ իրաւ է որ մեքենաները իրենց այնչափ մեծածախ օգուտներուն մէջ , քանի մը անշահութիւններ ալ կամ ձայն վնասներ ալ ունին , որ չեն ստուիր , բայց այս վնասները ոմանց կարծածին չափ մեծ չեն . և երբ որ կը մտաբանք որ այս աշխարհիս մէջ

կատարեալ բան չիկայ , ու մասնաւոր քաղաքական վիճակին մէջ մեզի աւելի ընդհանուրին օգուտը պէտք է , քան թէ մասնաւոր մարդոց շահը , իսկոյն կը խելամալիք , որ մեքենայից գործածութեանը դէմ խօսված խօսքերը մտիկ ընելու բաներ չեն : « Երբ « կու շարեաց փոքրագոյնը ընտրելի » է » . այս պիտի ըլլայ մեր կանոնը աւելի բանի մէջ :

Բայց տեսնենք որոնք են մեքենայից վնասները ըսածնին :

Մեքենաները գործածված տեղերը կ'ընեն , հարկաւ աշխատութիւններն ալ կը բաժնորդին : Գործաւորներուն գործքերը խիստ պարզ կ'ըլլան , անանկ որ , մէյմէկ սոսկ գործողութե « սահ » մասնաւոր ձեռքովին կը վարժուի , « կատարած գործքերուն մէջ գրեթէ » ամենեւին միտք չեն բանեցնուեր , « խելովին կը թանձրանայ , անոր զար » գացումը կ'արգիլուի , մեքենաները « նուն միօրինակ գործողութեանը հե » տեւելով գրեթէ իրենք ալ մեքենայ

ալ ասիէ աւելի ինչ մարդարեւ թիւն ։

ԱՆԳՂԻԱ : Իսկ մը ատեն կայ որ վաճառա կանները մեծ վեճ ունենին կառավարութեանը հետ որ ինքզնիք ասեւտրական արդարութիւններին չի ուզէր տալ : Այս բանին համար ամէն երեւելի քաղաքներէն երեսփոխաններ խաւրոված էր ծնաւա : Այս խաւրոված երեսփոխաններուն մէջ առաւել խօսքի տէր Պ . Քոստան էր որովհետեւ ինքը իմաստուն և լեզուանի մէկը ըլլալէն ՚ի զատ Վարդ Քիլո քաղաքէն էր որ ամէն առուուորի կողմանէ երեւելի քաղաք մըն է մանաւանդ ցորե նի առուուորի : Այս վեճը վերջապէս լրմննալուն համար ծառայող , ցորենի վաճառանոց կոչուած սեղին ընդարձակ արահին մէջ Սիւլաու Քոստան իշխանին փառաւոր հայկերայթ եղաւ : Այս արահը խիստ շքեղ զարդարուած էր : Սրահին մէկ ծայրը նախագահի ձախ կողմը մեծաքանակ զինուորացի զբաղակ մը կը ծիփար , որուն վրայ ասանկ գրուած էր , Քոստան և Վարդ Քիլո քաղաքի անխալ ընտրուելը , որահին միւս ձախան ալ դափնեայ պտակ մը գրած էր և անոր մէջը արքայական նշանագիրները կային :

Սրահին մէկ ուրիշ կողմն ալ երկու ձերմակ գըրօշակներ կար , ասանց վրայ ալ սակեղօծ գրով այս պէս գրուած էր « Երկրագործութիւնը և վաճառականութիւնը երկուսն ալ ինչ որ անհրաժեշտ է ։

Իսկ անոր պատճառով այս փառաւոր սեղանին չի գտնուողներուն ներքեւ ինքզնիք նամակները կարգադրուելէն ետեւ սեղանին նախագահը Քոստան իշխանին կենացը գինի խմեց ըսելով « Կեցցէ մեր հոգեկաւոր և հայրենասէր երեսփոխանը , և հազար շնորհակալութիւն որ թէ իւր երկրին և թէ բոլոր աշխարհի օգտին համար առուուորի արդարութեանը աշխատեցաւ , ուխտենք անոր գործքը հաստատ պահել անտեսախանութեան ու խաղաղութեան համար :

Պ . Քոստանի պատասխանը որ մէկ փամ ու կիւսէն աւելի տեւեց , ամէնքը ծափահարեցին : Յաջորդաբար յիշեց առուուորի ազատութիւնը , եւ կամայ բարեկարգութիւնը , գառաւորի միջնորդ ընտրուելուն կերպը , որ այս երեք բանով Անգղիան ազատ կ'ըլլայ պատերազմներէ : Արհարգ անգամ խմուած գինին ալ 78 երեսփոխաններուն կենացը համար էր , որոնք երբոր Պ . Քոստան եկամտից բարեկարգութեանը վրայ կը խօսէր , կը պաշտպանէին անոր խօսքերը : Վերջապէս Պ . Քոստանի ցուցուցած անպարտելի իրաւունքներով ստացած առեւտրական գլխաւոր արտօնութիւնները մէկ մէկ յիշելով գինի խմեցին : Այս հայկերայթը ճիշտ 9 փամ տեւեց :

ԱՆՍՏՐԻԱ : Վիենայի արքունի խորհրդարանը հետեւեալ ծանուցական գիրը կը խաւրէ իւր կողմէն Պէռլին նստող գեսպանին : « Պէռլին խորհրդարանը ինձի նամակ մը կը խաւրէ և նոյն վայրկեանի Վերմանիայի բոլոր արքունեաց քով գտնուող գեսպաններուն ալ , որով Վրուսիայի թագաւորը կը ծանուցանէ , տեղապահ զօրապետին գլխաւորութեանը հետեւելով , որ իւր բոլոր ուժը գերմանական կառավարութեանց առաջարկութեանը վրայ պիտի դնէ և գերմանական սղագային ժողովին հաւանութեամբ Վերմանիայի գործոց առժամանակեայ կառավարութիւնը իւր ձեռքը պիտի առնէ : Այս պաշտօնին սղագային ժողովը կը հրաւիրէ զանի և այն ալ գերմանական գաշնակցութեան գլուխը գտնուելու մտք կ'ընէ :

գունէ անոր հրաւերը : « Այս յայտարարութեանը հետ կը հրաւիրէ նաեւ բոլոր կառավարութիւնները որ շուտով լիակատար իշխանութիւն ունեցող գեսպաններ խաւրէն Պրանքֆորտ որ հաստատուն կերպով իրենց միտքը ծանուցանեն . նախ կուզեն մի որ գերմանական միութեան ըլլայ և ինչ պայմաններով ըլլայ , երկրորդ գերմանական գաշնակցութեան միացող կառավարութիւններ ինչ հանգամանքներով պիտի վարվին սղագային ժողովին հետ և սահմանադրութեան շինութեանը որ պիտի սկսուի նէ , հաճին պիտի , թէ ոչ , երրորդ այն գերմանական տէրութիւնները որ այս միութիւնը կը մերժեն և կ'ուզեն գերմանական հին գաշնակցութեան կերպովը մնալ նէ , անոնց ինչ պիտի ըսեն :

« Սինք աս առաջարկութիւնները կը փութալին կատարել թէ որ Վրուսիան ուղղակի մեղի ընելու ըլլար նէ , որովհետեւ մենք անիկայ գերմանական գաշնակցութեանը օրինաւոր անգամ կը ձանձնալը , և կարողութիւն ունի գերմանական գաշնակցութիւնը ուղղակի կերպը իսթեյու ժամանակին պարագայներուն օրինական ձամբուն և սղագային ժողովին որոշած սահմանադրութեանը համեմատ :

« Այս մտին մեր Պէռլին ըրած ճիշդ յայտարարութիւնները և վճռական ընթացքը բաւական երաշխաւորութիւն կրնան համարուիլ : Սինք չենք կրնար մեր հաճութիւնը տալ Վրուսիայի խորհրդարանին յայտնած գլխաւորութեանը և անոր գործադրութեանը նպատակ : Աղագային ժողովը որուն միայն սահմանադրութեան շինութիւնը յանձնուած էր , այն ալ գերմանական տէրութիւններուն հետ միաբան , այս գործը օրինական կերպով կատարած ըլլալը իմաց կուտայ , բայց իրեն ցուցուած սահմանէն հիմա դուրս ելլալով , այն սահմանադրութիւնը ինք իր գլխուն կը հրատարակէ և կ'ուզէ ալ որ Վերմանիայի կայսր մը ընտրէ . այս աստիճան անսահման իշխանութիւնը մեղի ընդունելի չի կրնար ըլլար :

« Աղագային ժողովին ինք իր գլխուն աս ըրած բաները ազօրինաւոր են , ինքնիշխանաբար ինքը զինքը կը վերահաստատէ , անոր համար մենք ալ այնչափ օրինաւոր չենք ուղեր ձանձնալ անոր միտքը որո՞ւ ու բռնած ձամբաները : Սինք համար գրեթէ աղագային ժողովը վերցած է , անոր համար չեմք ընդունել որ անոր սահմանելիք նոր կեդրոնական իշխանութիւնը և ոչ պարտաւոր սահմանադրութիւնը :

« Այս բաներէն ետեւ թէ որ կայսրութեան տեղապահ զօրապետը որուն կայսրը գրեց որ իւր պաշտօնը շարունակէ մինչեւ որ օրինաւոր կերպով Վերմանիայի գործերը կառավարող մէկը գտնուի , կայսեր այս հրամանին անակնկալ պատճառներով հնազանդ չի գտնուի նէ պիտի բողբ ընէ Վերմանիայի այսչափ կառավարութիւններէն միայն մէկին հաճութեամբ այն իշխանութիւնը յանձն առնողին դէմ և պիտի դէմ կենայ մինչեւ որ օրինաւոր կերպով այս գործը կարգի գրուի որուն համար Վերմանիայի ամէն կառավարութիւններէն երեսփոխան պայցած է Պրանքֆորտ . . . :

« Վիենայի արքունեաց այս խօսքերէն կ'երեւայ որ աւստրիացոց ու գերմանացոց մէջ թիչ ժամանակէն մեծ կռիւ պիտի բացուի :

ԲՐՈՒՍԻԱ : Վերմանիայի կառավարութիւններուն մեծ մասը սահմանադրութիւնը ընդունեն :

ցին և յատուկ կայսր մը ընտրուելու հաճութիւն տուին , Աւստրիայի այս երկու բանին դէմ ալ ցուցուցած սահմանութիւնը հոգ չենեցի : Աւստրիայի երեսփոխանները կրկին առանձին ժողովք մը պիտի ընեն այս բանին վրայով և այս ժողովքին մէջ պիտի որոշուի թէ՛ կայսրը որ զերեւիք ետ կը կանչէ նէ , պիտի երթան թէ չէ : Պրանքֆորտ օրագիրները կը գրեն որ տեղւոյն կառավարութիւնը շատ ասքցեր է Աւստրիայի կայսեր դէմ իւր երեսփոխանները ետ կանչուուն համար և կ'երեւայ որ այս բանին դէմ կենալու համար հարկաւոր եղած միջոցները կը պատրաստուին :

ԻՏԱԼԻԱ : Այս թերակողմին մէջ առաջին թագաւորը հիմա գերագործութիւնն է . աղքատութիւնը , խեղճութիւնը յետին ծայրը հասեր է : Հոռմայու հասարակապետութիւնը կ'երեւայ , որովհետեւ տեղէ մը իրեն օգնութիւն չըլլալէն ՚ի զատ՝ թշնամիները որ աւուր կը շատնան . թօսքանայի հասարակապետութիւնը արգէն վերցուեր է և այս օրերս մեծ դուքսը իւր աթոռը կը դառնայ :

Կաթօլիկ թագաւորը իւր յաղթութիւններէն սիրտ առնելով առաջընկէն աւելի բռնաւորութիւն ձեռք առեր է : Իսկ Սաուենիայի նորընտիր երեսփոխարգ թագաւորը , հայրենասէր և խաղաղասէր մէկն ըլլալով իւր հայրենիքին կրած մեծամեծ վնասներուն գարման գտնալու կ'աշխատի գիշեր ցերեկ . ժողովուրդն ալ տեսնալով անոր այս ազնիւ զիտաւորութիւնը առայժմ շատ գոհ են անկէ :

Ինչպէս Հոռմայու հասարակապետութիւնը , անանկ ալ Վիենայի իրարու ետեւէ յայտարարութիւնները կը հանէ որ ամենեւին կամաւ անձնատուր չի պիտի ըլլայ , այլ մինչեւ յետին ճիշդ պիտի դէմ կենայ թէ բարոյական և թէ նիւթական ուժով , ասանց յոյս տուող կ'երեւայ որ Վաղղիայի ազատականներն են :

ԱՅՊԵՆՏԻՆ

ԶՈՒԳԱԿԸՌՈՒԹԻՒՆ ԾԱՐՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ԲԱՐՏԱՅ ԵՐԿՐԵՂՈՐԾՈՒԹԵԱՆ Կարոնախոսութիւն :

Կարծեմ թէ բաւական հաստատուեցաւ որ Անգղիայի և Վաղղիայի այսչափ զօրութեան և հաղթանակութեան պատճառը երկրագործութիւնն է . թէպէտ Անգղիան իւր գործարաններովը և վաճառականութեամբը երեւելի եղած է , բայց առանց իւր Հնդկաստանի բարեբեր երկիրներուն , որոնք ամէն պիտանի նիւթերը իրեն կը մատակարարեն , այսչափ չէր կրնար վայել , որչափ որ բնութիւնը ան օժանդակած ըլլար գործարաններու և վաճառականութեան կողմանէ . մանաւանդ թէ իւր բնիկ տեղուանքը , այսինքն Անգղիայի մէջ կարելի ըլլար ամէն բերք հասցունել , վերջապէս երկրագործութիւնը առաւել եւս ծաղկեցունել , այն ժամանակը թէ հարստութեամբ , թէ զօրութեամբ և թէ յարատեւ ապահովութեամբ անօրինակ է կրնայինք ըսել :

« կը դառնան : Այս և առաջ , մեքենաները այսչափ մեծ վնասներ չեն հասցըներ . երկրորդ , ո՞վ կրնայ հասուցած վնասներուն ալ առջին առնել : Սինչեւ հիմայ տեսանք և ասիէ ետքի հասուածներուն մէջ ալ պիտի հաստատեմ , որ առանց արհեստի մարդս չի կրնար վաշելու ձամբով մը ապրիլ . ուրեմն ինչպէս կրնան արհեստները առանց գործիքներու ու մեքենաներու հնարուելի ու զարգանալ : Թէ որ մեքենաները իրօք մարդուս մտքին այսչափ կը վնասեն նէ , ինչու համար վայրենի սղագերը որ բնաւ մեքենայ չեն գործածեր եւրոպայիներէն աւելի որամիտ չեն եղեր , որ մեքենաները հնարողներն ալ անոնք են գործածողներն ալ : Առանց մեքենայ ու մեքենագործութիւն ունենալու՝ չէ՞ մի որ շատ տեղաշատաւորներուն մեծ մասը գիտութիւն ու ինչք չունենալուն գրեթէ բոլորովին իմացականութիւն չունեցող զի պէս կ'ապրին կոր : Ասիայի ու Արի-

րիկի մշակներուն ու արհեստաւորներուն շատին ապրելու կերպին ու հընարքներուն նայելով ո՞վ կ'ըսէ թէ առանց իմացականութիւնը զարգանալու մէջ է : Հիտակը՝ ետ երբոր կը տեսնեմ որ մէկը երկու զուուղին համար գերագաղաբար 100 օխո բեռնի տակը հեծելով , իր կեանքը վտանգի մէջ կը դնէ ու անով եօթնութիւն վեր կ'ելլէ . երբոր կը տեսնեմ որ խեղճ գործաւորներ , օրը չորս հինգ զուուղի համար ձանք բեռներ առած վտանգաւոր տեղեր կ'ելլեն կ'իջնեն և երբոր ալ կը մըտնորտամ որ այն վտանգներուն ու նեղութիւններուն մէջ մըտնալուն ամէնէն մեծ պատճառը՝ օրինաւոր գործիքներ ու մեքենաներ չունենալնուն համար է , շիտակը առաւել կը կարծեմ , որ այս մարդիկը տընկոց պէս կը բռնանին քան թէ բանական մարդու մը պէս կ'ապրին :

Թէպէտ ինչպէս որ ըսի , կարելի է որ մեքենայները գործաւորայ մտքին զարգացմանը արգելք մը ըլլան . անոր

վարժութեանը սեղմելով , բայց հասարակաբար կարծուածին չափ չէ : Այս գեռ ես չեմ տեսեր , որ մեր երկրին հասարակ գործաւորները որոնց գործքերը այնքան պարզած չէ , Աւուր պայի գործարաններուն բանուորներէն աւելի սուր միտք ունեցած ըլլան : Իարծեալ , մեքենայից օգուտները՝ անոր վնասներուն հետ բաղադատելով՝ այնքան շատ են , որ պէտք է գոհ ըլլանք անոնք հնարող ու գործածող մարդերէն . բայց միանգամայն ջանանք ալ , որ մէկ կողմէն մեր երկրին մէջ պիտանի արհեստներ ու անոնց վերաբերեալ մեքենաները գործածելու ու շատցնելու տալու աշխատած ատենինիս մէկալ կողմէն ալ նայինք որ այն մեքենաներուն գործածութեան պատճառաւ ինչքան վնասներուն առջին առնենք կերպ կերպ հնարքներով որոնց ամէնէն հոգը՝ հասարակութեան մէջ օրինաւոր նախնական կրթութիւնը տարաւ ծնէն է :

Պիպի շարոնախոսութիւն : Ն . Մ . ԶՕՐԱԵՆՆ

ԲԱՐՏԱԿԱՆ ԻՈՐՏՐԻՍԾՈՒԹԻՒՆՔ

ՂԼՈՒՏԱՐԻԵԱՑ

Ժ .

Իտալիաներու մէկին համար գէշ ըսէ , իսկոյն շողքորթը բեզի կը պատասխանէ : « Սինք որ այսչափ ուշ չեմ ըսեր , շիտակը ես ան ամենեւին » չէի սիրեր : « Փոխէ բերանդ ու պախարակած մարդը գովելու սկսէ . իսկոյն կ'ըսէ : « Ըստ ան մարդը կը սիրեմ » շատ վտասահութիւն ունիմ այն մարդ » գուն վրայ » : Ընոր ըսէ , որ ալ բոլորապարտեալ եղանակը պիտի փոխես , ալ հասարակայ գործաւորութեան պիտի բաշխես հանգստանաս : Ինչը կը պատասխանէ . « շատ առաջ պէտք էր որ » գուն այս աղմուկներէն քաշուէր » ու ասոր անոր նախանձէն քեզ ազա-

Վարդիայի մէջ ալ երկրագործութիւնը աւելի օժանդակուած ըլլալով բնութեանն, հետեւաբար հոն կը տեսնանք աւելի բազմամարդութիւն, և առաջին աւելի ապահովութեան ընչից և ստացուածոց . սակայն ստեղծման մը 'ի վեր գործարանները քանի որ սկզբնային շատնալ և հողագործ գործաւորները քիչնալ, և ասոնց ամէնն ալ գործարաններու դիմել, որ ըստ օրէ նորանոր անհամար գէշութիւններ երեւան ելան, այսինքն քաղաքական խռովութիւններ, տարեկան եկամտից պակասութիւն, հողագործ գործաւորներու քիչութիւն, հետեւաբար ծախուց շատութիւն, ագարակաց, հունձքի և բերքի սղութիւն, վերջապէս անպատմելի թշուառութիւններ: Արեւելի է որ սիրելի ընթացողներէս ու մանք տեսնալով մերին երկրագործութեան ճշմարիտ յարգը և կարեւորութիւնը 'ի լոյս անելու, միտքերնիս սխալ հասկընան և կարծեն թէ մեր ճիշդ երկրագործութեանն 'ի զատ բոլոր արուեստներն ալ պակասարկել է, քաւ լիցի . մենք ընդհակառակն կը հաւատամք թէ՛ ուր որ արուեստները ծաղկած են, հոն հողը բանելու գործիք կատարելագործուելով, և նոր նոր շահակէտ գիւտեր ըլլուելով, երկրագործութիւնը հսկայաբայլ յառաջդիմութիւն մը կ'ընէ, վասն զի արուեստից ծաղկեալ ըլլալով երկրագործութիւնն ալ եւս առաւել կը ծաղկի, կը կատարելագործի: Արդարեւ Արդիայի մէջ որ իւր բազմահամար մեքենաներով և մեծ մեծ գործարաններով անօրինակ է, երկրագործութիւնն ան ստիճան յառաջացած է որ մեզի գարեք պէտք է որ անոնց հասնինք . գաղղիացիք անգամ որ այսչափ կը ջանան երկրագործութիւնը հիմն ընել իրենց հարստութեան և զօրութեանը, անգղիացուց չափ՝ երկրագործական դիւրին և արուեստաւոր գործիք չունին . (երբոր կ'ըսենք թէ անգղիացիք երկրագործ ազգ մը չեն, հասկընալու չենք թէ երկրագործութիւն ընել չիտեն կամ անոր յարգը չիտեն, այլ բնական պարագայներէ հարկադրելով անկէց աւելի վաճառականութեան և արուեստից փակելու պարտաւորեց են, ինչպէս որ վերը տեսանք . նմանապէս գաղղիացիք ալ երկրագործ ազգ կ'ըսուին որովհետեւ մեծ մասերնին երկրագործ են): Արիայի մէջ, կամ գլխաւոր քաղաքներէ հեռու տեղուանք, ուր յանդակ արուեստաւորներ չի կան, ինչպէս կրնանք ճարտարագիւտ գործիքներ գտնալ, կամ ունեցածնիս ալ աւրուելու ըլլայ, շիտոկոլ մը գտնալ: Բայց ընդհակառակն քաղաքի մօտ տեղուանք երկրագործութիւնն ալ աւելի յառաջ գացած կ'ըլլայ շատ պատճառներով՝ և ըստ մեծի մասին արուեստաւորաց հոն գտնուելով . ուստի արուեստները չի պակասարկելուս 'ի զատ, նաեւս անոնց շնորհակալ կ'ըլլանք երկրագործութեան ըրած օգնութիւններուն համար . բայց ան երկրին բնակիչները որ երկրագործութեամբ երջանիկ կրնան ապրիլ, մենք՝ խոհեմութիւն չենք համարեր զանոնք մեքենական արուեստներու ըզբաղեցունել կամ գործարաններ չինել և ասոնց մէջ զանոնք հրաշքեր ինչպէս որ ասկէց առաջ փորձով ալ տեսանք:

Վասն քաղաքականացեալ երկիրներուն բնակչոց պիտոյք վարենի ժողովուրդոց կամ գեռ անկիրթ ազգաց պիտոյքն շատ ըլլալով, կրնանք ըսել թէ արուեստներն ալ անոնց մէջ ետքիններէն աւելի յառաջ գացած են . ըսել չէ թէ արուեստներն են եղեր այս պիտոյքը շատցունելու, և կրթելու գըլխաւոր պատճառը, այլ արուեստից ծաղկուելուն գլխաւոր պատճառը պիտոյքնին են (կարօտութիւն մայր

է ամենայն արուեստից և գիւտից): Բայց արհեստ մը յառաջացընել կամ ծաղկեցընել ըսելով ինչ կ'իմանանք . չէ՛ մի անոր դիւրին և կարճ կերպով բանուելը, կամ թէ՛ նոյն է, քիչ ծախքով նոյն արհեստը բանիլ և աճան գնով պէտք եղած իրերը պատրաստել կամ հասցունել . արդ աս բանիս շատ պատճառներ կան որոնց մէկն ալ կամ գլխաւորը՝ իսկական կամ անպատրաստ նիւթին աճուելը և աղէկուելը . արդ այս նիւթը աճան և աղէկ հանողով է . ապա թէ ոչ լուսաւորեալ և փորձառու երկրագործը . արդ կը տեսնանք որ ինչպէս արուեստները կ'օգնեն երկրագործութեանը յառաջդիմութեանը, անանկ ալ երկրագործութիւնը գլխաւոր պատճառ կ'ըլլայ արուեստից ծաղկուելուն և հետեւաբար ընկերութեան մէջ բարօրութիւնը տարածելու . ուստի հարկ կ'ըլլայ որ նախ երկրագործութեանը աշխատինք որ մեզի պէտք ըլլալիք նիւթերը տայ, որոնց մով կարող ըլլանք զանազան արուեստներու զբաղիլ, բանելիք գործարաններն շարունակ բանեցունելու, և վաճառականութեան շահակէտ պտուղները քաղելու . կը տեսնաս սիրելի ընթացող որ ինչ բանաւոր և անտգտանելի դատումներու մէջ լսնաս, երկրագործութեան նախապատուութիւնը եղբակացութիւնը կ'ըլլայ:

Պիտի շարունակութիւնը:
Գ. Ա. Ա. Ա. Օ. Ն.

Արդոյ իւթիւնն Պ. Կարապետ աղնիւ բարեկամներուս Փարիզէն գրած մէկ նամակէն հետեւեալ գեղեցիկ ազգային տեղեկութիւնը կը քաղեմք:

«Վանի մը շաբաթ առաջ Լուվրի հռչակաւոր թանգարանը տեսնալու գացած ըլլալով, երբ որ հոն գտնուած բազմաթիւ արձաններուն մէջ կը պըտըտէի ու հին յուշանոց, եգիպտացուց, պարսից, սորբետացուց և հոսովայեցուց երեւելի մարդոց արձանները կը տեսնայի, հին ազգաց պատմութիւնները բոլոր աչքին առջեւ բերելով կ'ըմայլէի ու կ'ուրախանայի, ինքզինքս ան հոյակապ մարդոց կենակից եղած կարծելով . բայց մէկ կողմէն ալ սիրտս կը մորմոքէր, երբոր մեր ազգային սիրելի դիւցազունները միտքս կը բերէի, որ ասանկ ցանկալի յիշատակարաններէ բոլորովն զուրկ մնացած կը կարծէի . աս տխուր մտածութիւններուն մէջ տատանելով երբոր աչքս սաղին անդին կը պըտըտցունէի, յանկարծ Յուլիոս կեսարին ու Հերակլէսի մօրէ մերկ արձաններուն մէջ արեւելեան վեմ համեստութեամբ նշանաւոր թագաւորի արձան մը տեսայ, գըլխը թագ, վրան թագաւորական զրաւիդ կամ ամրան, մէջքը երկայնի, ձեռքը գաւազան, ու արձանին տակն ալ այս արձանագրութիւնը կարգացի:

ՏՐԴԱՏ ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ

Ստածէ անգամ մը որ ուրախութիւնս ինչ աւտիճան կրնար ըլլալ այն ամենաբաղոց վայրեանին մէջ, արցունքը աչքէս վաղելով համբուրեցի մեր քաջ ու բարեխիշատակ թագաւորին արձանը, ու երկար առեւն աչքս վրայէն չի դատելով իր անմահ մեծագործութիւնները յիշելէս ետքը՝ նորէն համբուրեցի ու թանգարանէն դուրս ելայ, միտքս գըլնելով՝ որ օր մը յատկապէս թանգարանին տնօրէնին երթալով աս արձանին վրայօք պէտք եղած տեղեկութիւնները անկէց առնեմ:

«Այս կիրակի ալ Արեւսայի թագաւորական պալատը պըտըտած ժամանակս, պալատին սրահները զարդարող արձաններուն մէջ մեր Լեւոն Գ.

Ուրբինեան թագաւորին կիսարձանը տեսայ, «Լեւոն Գ. Ուրբինեան արքայ Հայոց» արձանագրութեամբ:

«Այս ցանկալի տեղեկութիւնները ինչպէս որ ինծի ամբաւ ուրախութիւն ու միտքարութիւն պատճառեցին, անանկ ալ տարակոյս չունենալով որ ձեզ ալ ուրախութեան ու միտքարութեան պատճառ կ'ըլլան, հարկ սեպեցի ձեզի հաղորդել»:

— Սորաբոր-իւն վանքից և Եկեղեցեաց, որ Էն Դ. ըջախայն Անոյ 'ի Գառնուս Երախիկի կամ Երախասանի, Հայաստան երկիրս:

ՎԱՆՔ ԿԱՍԵՎԵՂԵՑԻ Ա.

Ի յին մայրաքաղաքէն մերմէ իբր Լ ժամ, կամ սակաւ ինչ հեռաւորութեամբ 'ի յարեւելեան և հիւսիսային անկիւնն, որ անկանի ընդ մէջ Անուց և Խօջայ վանից, 'ի ձորամիջի 'ի զառ 'ի վայր տեղւոյ առ եզր Ախուրեան գետոյն՝ կարմիր վանք անուամբ՝ կարմրագոյն սրբատաշ քարամբ ճարտարագործեալ գմբէթաւոր գեղեցիկ վանք մի կայ . կառուցեալ կից ընդ որմով չորից սեանց վերայ զայք զայք կամարօք, և նորագոյն ամենայն պարագայիւք: Ունի խորան մի . և յաջն և յահեակն խորանին երկու աւանդատուն փոքրագոյն: Վմբէթն ունի 2 լուսամուտ . և եկեղեցիս 3 . 'ի չորեանի կողմունս: Երկայնութիւնն է 9 զրայ, և լայնութիւնն 7 . և դուռն մի ընդ արեւմուտս . և բոլորակ մեծ խաչ մի կայ կանգնեցեալ յարտաբուսայ 'ի վերայ գրան յարեւմտեան յորմն . նոյնպէս և յարեւմտեան լուսամտին յաջն և յահեակն գոն 3 խաչք գեղեցիկք: Ի հարաւային յորմն արտաբուստ գրեալ էր արձանագրութիւնս:

Ա. Շնորհիւն Աստուծոյ ես Ամիր Սպասապար Օտարիա ետու զկարմիր մարգին Բ. դանկն սուրբ ուխտիս:

Բ. Ի յաջակողմն սորա գիր կայր . բայց քարինքն անկեալք էին: Իսկ յարեւելեան յորմն գրեալ էր:

Ի Թվին . 21 . Սեբասթիոն մարտիս և եղբար իմ շնորհիւն Աստուծոյ ես Պղպապիս վասրատիսս որբէք Սարգսի Թոսն հոգիւր ամենայն սահմանաւքս հողով և ջրով, և շինեցաք 'ի կորոց և զարդարեցաք սպասիւք և գրեւաք և ընծայեցաք եկեղեցուցս զմեր գանձակոյն հայրենիքն զսանասիրն գանկն՝ որ միջառիւն էր՝ շահասպին զվերեւն և ըզներքեւն և զհարաւ կողմանն կուղպակնովն . և յայդի մի 'ի բազրան, զայգեհարն և զքարտին կապըն և զնաջիւն որոյ Դ. դանկն և զնաղացս: Հայր Սարգիս և այլ եղբարքս փոխարէն հատուցին յամենայն շաբաթն աւր՝ Գ. խորանն մեր հաւրն Սարգսի: Եւս եթէ և մեր չէ պատարագն . և Դ. աւր Սարգիս արքաւունին . որք հակառակ կան ընծայիցը՝ դատին 'ի Բրիտանոսէ ամէն: Սեբասթիոն գրեւ:

Այս սուրբ վանքիս ներկայ աւերակաց ըջակալիցն նկատելով՝ երեւի թէ 'ի մերձ ժամանակս անտեղուել մնացեալ է:

Պիտի շարունակութիւնը:

ՎՐԻՊԱԿ

ԵՂ	ԳՐ	ԳՐ	ԳՐ
1	52	պահեստ	պահեստի
4	45	խոսքով	խոսքով
9	36	գրութիւնը	գրութիւնը
12	47	շաւտա	շաւտա

1 Տես թիւ 123 - 127 - 142 - 146 .

տէիր: Բն անոր թէ կրկին կը ցանկաս հասարակաց գործքերուն մէջ մտնալ ու նորէն պաշտօն առնել: «Հիտակը քեզի վայելուչն ալ այն է՝ «կ'ըսէ . թէ պէտ պարապութիւն քաղցր բան է, բայց նուաստ վիճակ մըն է փառք չիտար մարդուն»: Այն ժամանակը կրնաս դուռն ան մարդուն ըսել: «Պարոն մէկ քանի վայրկեանին մէջ հաղար կերպարանքի փոխվեցար: «Ինծի պէտք չէ ասանկ քարեկամ մը որ ինծի հետ տեղէ տեղ փոխվի, ես 'ի ինչ ընեմ ան ալ ան ընէ, իմ ըստ ու երբս աւելի աղէկ կ'ընէ այս գործը»: Եւ անանկ քարեկամ մը կ'ուր: «Գեմ որ ինծի հետ ճշմարտութիւնը 'ի փնտռէ, ու իմ դատումներուս ուղի՝ ողութեանը օգնէ»: Ասկէ ուրիշ ճամբայ չիկայ շողքորթին ստուծիւնը բռնելու:

Ժ. Ա.

Շողքորթը իր խաբած մարդուն աղէկ որպիսութիւններուն չի կրնար

նմանիլ . այլ միմիայն անոր թերութիւնները կ'օրինակէ: Շողքորթը անյաւջող (չօրիսազ) պատմութեաններուն կը նմանի որ օրինակն ունի կատարելութեանը հասնելու չի կրնալով՝ կը ջանաս որ գէմբին կնձիւնները՝ կոծիճները՝ ու ըս. պիններ (պէրէ) նմանեցնեն . անոր նըմանաձը՝ իր բռնել ուզած մարդուն անժուժկալուելը, սնապաշտուելը՝ բարկութիւնը իր ծառաններուն ըրած անգըլութեամբ՝ ու իր ազգականներուն քարեկամներուն վրայօք ջրցուցած կասկածն է: Շողքորթը միմիայն իր բնական յօժարութեանը կը հետեւի, որ որչափ գէշ բան կայ անոնք ընել կուտայ . սակէց 'ի զատ ուրիշի թերութիւններուն նմանելով՝ կը յայտնէ ալ որ զանոնք երեսներն տարբերակն շատ հեռու բան է:

Ժ. Բ.

Ինչ ձախորդութիւն որ իր շողքորթը ուզած մարդուն պատահի, շողքորթն ալ անոր մասնակից ըլլալ կ'ու-

ղէ . մինչեւ անգամ անոր կրած հիւանդութիւնները ու տկարութիւններն անգամ պէտք է որ ունենայ: Թէ որ իր մարդը կարճատես է նէ՛ ինք ալ կարճատես կ'ըլլայ . թէ որ ա կանջը ծանր է նէ՛ ինք ալ կ'ըսկսի աղէկ չի լսել: Սինչեւ անգամ իբր բարեկամին գլխուն եկած ու ծածկելովք արկածներն անգամ կ'ունենայ ու կը հրատարակէ ալ: Թէ որ իր շողքորթը թած անձը իր կնոջը զաւկներուն ընտանեացը վրայօք դժբաղդ եղեր է նէ՛ ինքն ալ իր անձին չի խնայէր . կ'ըսկսի անոնց դէմ անանկ բաներ հրատարակել որ սովորաբար կը ծածկեն: Եւ մէկը գիտեմ, որ իր կիրք թողուց, վաւրն զի իր բարեկամն ալ թողուցեր էր իր կիրք . բայց ետքը ծածկաբար անոր տեսութեան երթալը բռնովեցաւ և աս բանը յայտնողն ալ՝ նոյն խկիր բարեկամին կ'ընէ:

Ժ. Գ.

Շողքորթը գիտէ որ իր բարեկա-

մին վրայէն օրինակած հանգամանացը մէջ միշտ երկրորդ աստիճանէն անդին անցնելու չէ . կը ջանայ որ իր օրինակած գեղեցիկ հանգամանքներուն մէջ միշտ ստորին գտնուի ու առաւելութիւնը միշտ իր բարեկամին տայ . բայց ստգտանելի (այլով) հանգամանաց մէջ ինք միշտ առաջինը կ'ըլլայ: Ահա շողքորթի մը ու ճշմարիտ բարեկամի մը պարտական ու բնաւորութեան նմանութիւններուն տարբերութիւնը այս է:

Ի ԴԻՍԱՅ ԱՂԳԻՆ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՅ

Ս'իրիւ Աշխոն:

Ի Պիտի շարունակութիւնը:

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԵՈՒՀԱՆՆՈՒ ՄԻԻ ՀԵՆՏԵՍԵԱՆ